JISMONIY TARBIYA VA SPORT TASHKILOTLARIDA IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI

Ismoilov Sherzodbek Dilshodovich
Farg‘ona davlat universiteti, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
ORCID: 0009-0009-9190-7276

Annotatsiya. Tezisda jismoniy tarbiya va sport tashkilotlarining iqtisodiy samaradorligini oshirishda raqamli boshqaruv, jarayon innovatsiyasi, ma’lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish va xizmatlar portfelini diversifikatsiyalashning ahamiyati tahlil etiladi. Iqtisodiy samaradorlikni xizmat sifati, resurs tejamkorligi va ijtimoiy natija bilan birgalikda baholash zarurati asoslanadi. Tashkilotlarda innovatsiyalarni bosqichma-bosqich joriy etishga mo‘ljallangan diagnostika–pilot–monitoring–kengaytirish algoritmi va tegishli ko‘rsatkichlar tizimi taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: sport tashkiloti, iqtisodiy samaradorlik, innovatsion boshqaruv, raqamli transformatsiya, resurs tejamkorligi, KPI, xizmat sifati.

Kirish

Raqobat kuchayib borayotgan xizmatlar bozorida sport tashkilotlarining muvaffaqiyati faqat jalb etilgan mijozlar soni bilan emas, balki mavjud resurslardan qay darajada unumli foydalanilishi, xizmat sifati va moliyaviy barqarorlik bilan belgilanadi. Sport zallari, suzish havzalari, sport maktablari va sog‘lomlashtirish markazlarida boshqaruv qarorlari mashg‘ulotlar yuklamasi, xodimlar bandligi, texnik xizmat, energiya sarfi va foydalanuvchi qoniqishiga bir vaqtda ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu murakkab munosabat innovatsion yondashuvlarni izchil joriy etishni talab qiladi. 2026-yil 24-martda qabul qilingan “Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida”gi O‘RQ-1123-son qonun va sport sohasini moliyalashtirish mexanizmlariga oid PQ-107-son qaror ushbu yo‘nalishdagi yangilanishlar uchun muhim institutsional kontekst yaratadi. Mazkur tezisda innovatsiya faqat yangi uskuna xaridi sifatida emas, balki boshqaruv jarayonlarini qayta loyihalash, xarajatlarning shaffof hisobini yuritish va xizmat iste’molchisi bilan uzluksiz qayta aloqani tashkil qilish sifatida ham tushuniladi.

Tadqiqot maqsadi sport tashkilotlarida iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladigan innovatsion yondashuvlarni tahlil qilish, ularni joriy etishning cheklovlarini aniqlash va amaliy baholash algoritmini ishlab chiqishdan iborat. Metodologiyada tizimli tahlil, jarayonlarni modellashtirish, xarajat va natijalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni mantiqiy tahlil qilish, shuningdek, boshqaruv indikatorlarini konseptual ishlab chiqish usullaridan foydalanildi. Innovatsiya va tadbirkorlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni izohlashda P. Drukerning innovatsiyani imkoniyatlardan maqsadli foydalanish jarayoni deb talqin qiluvchi qarashlari, raqobat ustunligini xizmat qiymati bilan bog‘lashda M. Porter yondashuvi nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Tadqiqot nazariy-tavsiyaviy tusga ega: unda muayyan sport tashkilotining real daromadlari, xarajatlari yoki tajriba-sinov natijalari bo‘yicha tasdiqlanmagan raqamlar keltirilmaydi.

Iqtisodiy samaradorlik ko‘p o‘lchamli tushuncha bo‘lib, sport tashkilotida faqat xarajatni kamaytirish bilan cheklanmaydi. Xarajatlarning keskin qisqarishi murabbiylar malakasiga, uskunalar xavfsizligiga yoki foydalanuvchilarning qoniqishiga zarar yetkazsa, qisqa muddatli tejash uzoq muddatli iqtisodiy yo‘qotishga aylanishi mumkin. Shuning uchun resurs samaradorligi, mijozga yetkaziladigan qiymat va ijtimoiy xizmat sifati birgalikda hisobga olinishi kerak. Birinchi innovatsion yo‘nalish raqamli mijozlar boshqaruvi. Elektron ro‘yxatdan o‘tish, abonement muddatini avtomatik eslatish, dars jadvalini mobil shaklda ko‘rsatish va mijoz fikrini tizimli yig‘ish xizmatdan foydalanishdagi tashkiliy to‘siqlarni kamaytiradi. Mijozlar boshqaruvi tizimi (CRM) orqali tashriflar davriyligi, xizmat paketlari va qayta kelish ehtimoli kuzatiladi. Biroq shaxsga doir ma’lumotlar bilan ishlashda rozilik, ma’lumotlar xavfsizligi va faqat zarur ma’lumotlarni yig‘ish tamoyillariga amal qilish muhim. Ikkinchi yo‘nalish obyekt va mashg‘ulot quvvatini intellektual rejalashtirish. Mashg‘ulot zallari kunning ayrim vaqtida haddan tashqari

band, boshqasida bo‘sh qolishi mumkin. Elektron bron qilish ma’lumotlari asosida soatlik yuklama, murabbiylar bandligi va mavsumiy talab aniqlanadi. Natijada kam talab qilinadigan vaqt oralig‘ida maxsus guruhlar, oilaviy abonement yoki korporativ mashg‘ulotlar tashkil etish imkoniyati paydo bo‘ladi. Bu investitsiyasiz yangi bino qurish emas, mavjud quvvatdan to‘liqroq foydalanish yo‘lidir. Uchinchi yo‘nalish tejamkor texnologiyalar va profilaktik texnik xizmat. Ayniqsa yopiq inshootlar, suzish havzalari va ko‘p funksiyali majmualarda energiya, suv va uskunalarga xizmat ko‘rsatish xarajatlari sezilarli ulushga ega bo‘lishi mumkin. Resurs iste’molini muntazam o‘lchash, nosozliklar jurnalini raqamlashtirish, foydalanish va texnik xizmat davrlarini moslashtirish xarajatlarni boshqariladigan ko‘rsatkichga aylantiradi. Bir martalik modernizatsiya xarajatini baholashda uning butun xizmat muddati davomida keltiradigan tejamini hisoblash lozim. To‘rtinchi yo‘nalish xizmatlar portfelini diversifikatsiya qilish. An’anaviy guruhli mashg‘ulotlar bilan bir qatorda individual trenerlik, reabilitatsiyaga yo‘naltirilgan xizmatlar (tegishli ruxsat va malaka talablariga rioya etilgan holda), oilaviy sport dasturlari, onlayn maslahat va sport tadbirlarini tashkil etish variantlari mavjud. Diversifikatsiya daromadning bitta mahsulot yoki bitta mavsumga qaramligini kamaytirishi mumkin. Shu bilan birga, yangi xizmatni joriy etishdan avval uning mijoz ehtiyoji, kadrlar malakasi va chegaraviy xarajatlari tekshirilishi shart.

Taklif etilayotgan algoritm to‘rt bosqichni qamrab oladi: diagnostika xizmat xaritasi va xarajatlar tuzilmasini tahlil qilish; pilot bitta obyekt yoki yo‘nalishda kam xavfli innovatsiyani sinovdan o‘tkazish; monitoring dastlabki holat va sinov yakunidagi ko‘rsatkichlarni taqqoslash; kengaytirish iqtisodiy va ijtimoiy natijasi tasdiqlangan yechimni boshqa bo‘linmalarga joriy etish. Bu algoritm katta mablag‘ talab qiladigan yangilikni bir zumda barcha tashkilotga tatbiq etish xatarini pasaytiradi.

Samaradorlikni aniqlash uchun xizmat birligiga xarajat (tegishli xizmat bo‘yicha jami xarajat / xizmat birliklari soni), foydalanish quvvati (band soat / mavjud soat), abonementni yangilash koeffitsiyenti (yangilangan abonementlar / muddati tugagan abonementlar), energiya intensivligi (sarflangan energiya / faoliyat birligi) va operatsion marja kabi ko‘rsatkichlar qo‘llanishi mumkin. Natijalarni solishtirishda tashkilot hajmi, mavsum, mijoz segmenti va narx o‘zgarishi ta’sirini ajratish zarur. Aks holda tashqi bozor omili innovatsiyaning haqiqiy natijasi sifatida xato talqin qilinadi. Innovatsion o‘zgarishlarning eng muhim tashkiliy sharti — xodimlarning ishtiroki. Raqamli tizimlar joriy etilib, murabbiylar, administratorlar va texnik xodimlar ulardan foydalana olmasa, kutilgan iqtisodiy natija yuzaga kelmaydi. Shuning uchun qisqa o‘quv modullari, amaliy ko‘rsatmalar, mas’ul ijrochilar va qayta aloqa kanali boshqaruv innovatsiyasining ajralmas elementi sifatida rejalashtirilishi lozim. Amaliy qaror qabul qilishda innovatsiyani tanlash mezonlari ham aniq bo‘lishi kerak: kutiladigan ta’sir, amalga oshirish muddati, investitsiya ehtiyoji, xodimlar tayyorgarligi, ma’lumotlar xavfsizligi hamda xizmat sifati uchun tavakkalchilik. Dastlab jarayonni soddalashtiradigan va tez o‘lchanadigan kichik loyihalarni bajarish keyingi investitsiya qarorlari uchun ishonchli tajriba bazasini shakllantiradi.

Xulosa va amaliy tavsiyalar

Sport tashkilotida innovatsiyaning iqtisodiy qiymati texnologiya yangiligi bilan emas, balki uning resurslar sarfi va foydalanuvchi oladigan xizmat qiymati o‘rtasidagi nisbatni yaxshilashi orqali namoyon bo‘ladi. Raqamli mijozlar boshqaruvi, quvvatni rejalashtirish, profilaktik texnik xizmat va muvozanatli ko‘rsatkichlar tizimi o‘zaro bog‘langanda samaradorlikni tizimli oshirish imkoniyati paydo bo‘ladi. Sport tashkilotlariga avvalo xarajat va tashriflar bo‘yicha boshlang‘ich ma’lumotlar bazasini yaratish, bitta ustuvor jarayonda pilot sinov o‘tkazish, natijalarni kamida bir xil sharoitdagi davrlar kesimida baholash, keyin esa muvaffaqiyatli yechimlarni kengaytirish tavsiya etiladi. Kelgusida ushbu algoritmning samaradorligini haqiqiy korxona ma’lumotlari asosida kvazi-eksperimental usulda tekshirish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining 2026-yil 24-martdagi O‘RQ-1123-son “Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida”gi Qonuni. https://lex.uz/uz/acts/-8093787